

Cuprins

- **Ce ne spune mitul lui Pygmalion despre noi ?** Cornel Irimia
- **Bunul (psihanalist) salbatic,** Matei Georgescu
- **Alexitimia-un concept operațional în consiliere (partea a doua),** Anemona Munteanu
- **Prezentarea Fundației Internaționale pentru Copil și Familie - FICF**
- **Prezentarea Centrului de Formare și Supervizare Profesională al FICF**
- **Prezentarea Asociației de Consiliere Psihologică din București**
- **Prezentare de proiecte: PROCOPII**

Ce ne spune mitul lui Pygmalion despre noi ?

Cornel Irimia

Ipoteza noastră de lucru este că mitul care poartă numele lui Pygmalion reușește cel mai bine să ilustreze procesul idealizării obiectului, rolul ei în viața psihică a individului. Așteptăm de la mitul lui Pygmalion să ne răspundă la mai multe întrebări: Ce idealizăm? Pornind de la ce? Ce ridicăm la rang de model, de esență superioară? Cum ajungem să idealizăm? Care

este originea idealizării? Ce câștig reprezintă ea pentru elaborarea psihică? Vorbind despre idealizare vorbim toți despre același lucru?

Înainte de a încerca să răspundem la aceste întrebări să-l lăsăm pe Ovidiu să ne descrie peripețiile celebrului sculptor în cartea a X-a a lucrării sale "Metamorfoze": "Pygmalion pentru că le-a văzut ducând o existență marcată de fărădelegi, plin de oroare pentru viciile pe care natura le-a dăruit cu dărnicie femeii, trăia fără soție, celibatar, și a petrecut mult timp fără o parteneră cu care să împartă patul. Totuși cu un talent minunat și plin de succes, el a sculptat în fildeșul alb ca zăpada un corp căruia el îi dă o frumusețe pe care nici o femeie nu o poate avea de la natură. El se îndrăgosti de opera sa. Ea avea înfățișarea unei fecioare adevărate pe care am fi crezut-o vie și dornică să se miște, dacă pudoarea nu ar fi împiedicat-o. (...) Pygmalion se minunează și inima sa se aprinde pentru acest simulacru de corp. Adesea el atinge cu mâinile opera sa pentru a-și da seama dacă este carne sau fildeș dar nu își poate mărturisi că este de fildeș. El îi dă sărutări și își imaginează că ele îi sunt înapoiate; îi vorbește, o strânge în brațe și i se pare că simte carnea cedând sub degetele sale, îl cuprinse chiar teama că membrele ei vor păstra o urmă lividă datorită îmbrățișărilor sale. El o mângâie, îi aduce daruri (...) o îmbracă cu haine scumpe, îi pune la deget inele cu pietre prețioase, la gât lungi coliere; Totul îi stă bine iar goală este la fel de frumoasă. (...) El o numește companioana patului său (...)" . Pygmalion adresează apoi o rugă lui Venus: "Dacă este adevărat, o, zei, că voi puteți acorda totul, eu vă adresez dorința ca soția mea să fie – și pentru că el nu îndrăznește să spună: fecioara de fildeș – asemănătoare fecioarei de fildeș". Venus a înțeles ce își dorea Pygmalion. Acesta se întoarce acasă se apropie de statuie și o sărută. "Carnea ei i se păru călduță. El își apropie gura din nou. O mângâie cu mâinile: la atingere, fildeșul devine moale ca o ceară. "Stupefiat, plin de o bucurie amestecată cu teamă el atinge din nou cu mâna obiectul dorințelor sale. Era un corp viu: venele băteau la contactul cu degetele lui". Pygmalion o sărută. "Fecioara a simțit sărutările pe care el i le dădea și a roșit. Ridicând o privire timidă spre lumină, în același timp cu cerul ea a văzut pe cel care o iubea. Venus este prezentă la unirea lor care este

opera sa. Și când, pentru a noua oară, luna s-a închis peste discul său plin, tânăra fată a adus-o pe lume pe nimfa Paphos (...)"¹.

Idealizarea ca purificare a dorinței. Pygmalion -pentru care femeile sunt asociate cu fărădelegea și viciul- se dăruiește artei din dispreț pentru acestea. În această tendință a unei dorințe "pure", remarcăm o austeră detașare de obiect, o distanță orgolioasă de ceea ce este taxat ca impur. El pare să fie îmboldit de o dorință de purificare a murdăriei și aceasta printr-o răsturnare de valori și de plăceri comune. Putem interpreta aceasta ca pe o incapacitate de a înfrunta femeia reală: "el trăia fără soție, celibatar și a petrecut mult timp fără o companioană cu care să împartă patul". Pygmalion urmează himera fabricării obiectului viselor sale. El vrea să facă realitate din visul său. Prin aceasta, el refuză căutarea altuia, riscul pe care această căutare îl presupune: a trăi decepția, a accepta gelozia, a accepta faptul că obiectul ar putea avea un alt obiect de plăcere, furia că obiectul este diferit de imaginea proiectată pe el, suferința pe care o poate determina conflictul. Pygmalion refuză sau neglijează satisfacțiile plăcerilor cunoscute și experimentate.

De la crearea la perceperea obiectului ideal

Un element esențial al derulării mitului pare să fie faptul că Pygmalion trece de la o poziție de **creare** la o poziție de **receptare** a operei sale: "cu un talent minunat și plin de succes, el a sculptat în fildeșul alb ca zăpada un corp căruia el îi dă o frumusețe pe care nici o femeie nu o poate avea de la natură. El se îndrăgosti de opera sa". Această trecere deschide eul, îi dă posibilitatea unei întoarceri spre celălalt. Există aici o răsturnare: poziția de creare (activă) devine o poziție de receptare (pasivă) ceea ce arată la Pygmalion o problematică organizată în jurul debordării pactului estetic prin seducția exercitată de operă și prin pulsionalitatea receptorului. Într-adevăr, întâlnirea dintre spectator și operă se realizează de obicei în cadrul format de un pact estetic care permite pulsunii să rămână conținută în relația subiect –

¹ Traducerea din Ovidiu este realizată de autor; versiunea franceză a apărut la editura Flammarion, Paris, în 1966.

operă. Însă Pygmalion este depășit în cursul contemplării estetice de către pulsionalitatea sa, subiectul receptor (ca orice subiect care idealizează intens un obiect) nu-și mai poate conține fantasmale și pulsuniile sexuale.

Idealizare, pulsione, obiect. Idealizarea pune cu acuitate problema raportului pulsunii cu obiectul său. Pentru Freud nu există subiect decât ca subiect al pulsunii, adică subiectivitatea se manifestă cu ocazia unui scop pulsional care este de îndeplinit, a unui obiect de cucerit. Subiectivitatea este purtată de o forță care îl face pe subiect să iasă din el însuși, îl invită să se împlinescă în această căutare. În Pygmalion, vedem un subiect care trece de la o stare detensionată la o stare de bruscă tensiune, de dorință pasională pentru un subiect care îl atrage puternic". Putem găsi, în termeni de "pulsione" și "obiect" două explicații pentru această schimbare: a) putem admite că obiectul și calitățile sale sunt rațiuni suficiente pentru această ruptură de echilibru. Dar știm că același obiect nu produce aceleași reacții la un alt subiect. b) Trebuie atunci să decidem că explicația acestei schimbări este de găsit la subiect. Dar constatăm repede că alte obiecte sunt incapabile să nască aceleași reacții. A. Green concepe cauzalitatea acestui fenomen în relația dintre cei doi membri ai cuplului. Ceea ce remarcăm în cazul lui Pygmalion este faptul că trăsăturile obiectului sunt proiectate de către subiect, și în final, calitățile obiectului sunt așteptări ale subiectului. Există deci o asemănare între subiect și obiect. Green postulează o capacitate de iluzie care îl face pe subiect să investească **acest** obiect cu proprietăți pe care acesta din urmă nu le are sau în orice caz nu în gradul în care îi sunt atribuite.

A idealiza înseamnă a proiecta frumusețea unei reprezentări interne pe o realitate lipsită de farmec pentru subiect. Pygmalion, înainte de a o sculpta pe Galatea nu poate investi un obiect real, el nu putea crede că o femeie reală poate avea trăsături comune cu imaginea idealizată internă. El preferă să își ofere un obiect făcut după imaginea reprezentării pe care o poartă în interior. Obiectul ideal pe care îl poartă în sine nu poate avea corespondențe în exterior. Tuturor femeilor reale le lipsește ceva care pentru Pygmalion este esențial, vital. El refuză să renunțe la un obiect (primar?),

refuză să deplaseze o investiție originară spre un obiect exterior, prezent, real.

A idealiza înseamnă a impune obiectului identitatea cu o reprezentare internă. După cum am mai spus, capacitatea de deplasare rămâne minimă la Pygmalion. Obiectul dorit trebuie să fie analog cu un obiect intern. Dacă acest obiect extern este în final creat, el aduce cu sine riscul unei excitații permanente. În consecință, obiectul sexual idealizat nu are statutul unui obiect refulat ci persistența unei imagini excitante. Care ar putea fi beneficiul unei astfel de stări? Putem emite ipoteza că îndrăgostitul se află în situația de a vorbi doar despre obiectul său de preferință, doar despre ce resimte din cauza celuilalt. El vorbește mereu de celălalt și niciodată despre sine însuși, despre propriile pulsioni pe care astfel le refuză și le respinge. Subiectul evită astfel confruntarea cu propriile sale pulsioni (parțiale).

A idealiza înseamnă a înlocui interdicția - care nu funcționează - cu ceva inaccesibil. Subiectul nu pare să poată elabora excitația față de obiectul interzis decât printr-o modificare a obiectului: acesta, dacă nu este interzis, trebuie să devină inaccesibil. Într-o primă etapă, Pygmalion nu se atinge de partenera dorită, care are pentru el o semnificație incestuoasă, nu pentru că ar fi interzisă de o lege a tatălui ci doar pentru că ea este inaccesibilă ("calitate" atribuită de subiectul însuși).

Observăm că obiectul este pus într-o poziție de tensiune care nu se poate rezolva prin refulare sau prin satisfacere. Se pare, însă, că pericolul excitației neîntrerupte date de **prezența** obiectului precum și lupta împotriva acesteia este de preferat alternativei **absenței** obiectului ideal (care este reprezentatul unui obiect originar).

Perioada de creare a obiectului ideal

Există, credem noi, o analogie între crearea de către Pygmalion a unei partenere ideale și formarea la un subiect a reprezentării obiectului iubit ideal. Ceea ce face Pygmalion în opoziție cu ceilalți oameni este să reușească

să dea o formă exterioară perfectă reprezentării interne a unei femei perfecte.

Obiect ideal este asemănător creatorului său. Galatea are o însușire ce o apropie de creatorul său, ea are "înfățișarea unei fecioare adevărate pe care am fi crezut-o vie". Virginitatea comună lui Pygmalion și statuii sale descrie în ce fel o figură anticipatoare a obiectului se formează inițial ca dublu al subiectului, dublu care semnează însă începutul dezintegrării bisexualității psihice. Această virginitate împărtășită este condiția ca obiectul să fie considerat suficient de apropiat și de familiar.

Idealizarea ca apărare narcisică. Toate elementele relației sculptorului cu iubita sa par să indice prezența unor enorme nevoi narcisice ca și necesitatea protecției împotriva amenințării de a-și vedea narcisismul rănit. Kohut vorbește de un transfer idealizant asupra celui alt exprimat prin formula "tu ești perfect și eu fac parte din tine" și de un transfer în oglindă care este o remobilizare a unui self grandios: "eu sunt perfect și am nevoie de tine pentru a o confirma". Relația lui Pygmalion cu opera sa pare să se înscrie permanent în aceste forme de transfer narcisic.

Idealizare imobilizează obiectul. Prin crearea unui obiect inanimat, un obiect care răspunde tuturor dorințelor legate de perfecțiune și de frumusețe, Pygmalion încearcă să fixeze, să mortifice ceea ce este viu în el și în celălalt, să creeze o lume monolitică care are toate aparențele morții. Vedem cum idealizarea îngheață mișcarea și devenirea la nivelul aparenței.

Idealizarea ca refuz al realității și al lipsei. Idealizarea este legată de devalorizarea realității. Spaima lui Pygmalion este că nici o femeie nu poate fi conformă cu dorința creatorului și stăpânului ei. A accepta realitatea celui alt înseamnă a accepta lipsa, incompletitudinea. *Însă idealizarea vizează crearea unei stări fără conflict din care lipsa este absentă.* Ea îl închide pe subiect într-o fascinație pentru un obiect care este o rătăcire, o iluzie și care instaurează o dependență proporțională cu speranța care a fost plasată în el. Idealizarea este garantul că eul poate crea un obiect care nu îl depărtează de starea anterioară, este refuzul "imperfecțiunii" în numele reeditării unei stabilități primare.

Idealizarea este o investire narcisică a obiectului. Ceea ce îl interesează pe Pygmalion este crearea unei **părți narcisice a obiectului** (prin afirmarea frumuseții unice și a perfecțiunii statuii care se răsfrânge asupra creatorului ei). **Idealizarea reglează relația subiectului cu partea narcisică din obiect.** Legătura cu partea narcisică din celălalt dă astfel iluzia menținerii unei relații cu un obiect originar. În acest sens, idealizarea este o apărare împotriva suferinței originare a pierderii. Ea procură o stare care reconciliază cu exilul din paradis, ea permite regăsirea unei relații diadice cu mama (fără prezența unui terț). Obiectul prezent – obiect idealizat – este presupus a fi o replică perfectă a unei imagini interioare, el este deci un obiect care umple, fără rest, așteptările subiectului sau altfel spus, un obiect care dă iluzia, în prezent, a unei așteptări împlinite.

Idealizarea îndepărtează de neplăcere și o compensează. Inconvenientul este patent: ea ne îndepărtează de reamintirea utilă a unei imperfecțiuni de corectat. Ea procură o asigurare fatalistă în care așteptarea este suficientă pentru că viitorul trebuie să ducă, infailibil, fără un efort din partea subiectului, către soluția așteptată.

Momentul de "receptare" a operei

"Pygmalion se minunează și inima lui se aprinde pentru acest simulacru de corp". Calitatea realizării sculpturii ne invită să ne gândim că ea este produsul unor procese care țin de sublimare. Dar raportul de receptare a lui Pygmalion față de statuia sa este legat de un imposibil al sublimării. Pygmalion trece de la poziția de creator la cea de receptor. Din acest moment, obiectul care a fost mai întâi un obiect narcisic se dovedește a fi un obiect erotic pentru că el reprezintă corpul gol al unei tinere fete. Cu această ocazie este regăsit un primat al pulsioniilor parțiale (Pygmalion privește, îmbrățișează, atinge statuia) iar sublimarea nu mai poate deturna sexualitatea de scopurile ei. Din acest moment opera nu mai este percepută ca atare ci ca o prezentare a obiectului fără un detaliu, viața, adică, pe scurt spus, fără pulsioni. Pentru genitorul Galateei, debordat de pulsioniile pe care la început le nega în bloc, pulsioniile parțiale vin să formeze o plăcere

preliminară. Altfel spus, ele relansează dorința genitală. Pulsunile convocate prin întâlnirea cu statuia nu mai pot fi conținute, ele trebuie să găsească un răspuns sexual, o descărcare și nu un răspuns în registrul sublimării. Pentru Pygmalion, în acest moment, opera sa nu mai neagă pulsunea ci îi trimite excitația sa.

Obiectul ideal nu opune nici o diferență. Galatea este astfel creată pentru a nu opune nici o rezistență, nici o diferență creatorului ei. Ea nu are istorie personală, dorințe și nici subiectivitate. În calitate de obiect ideal ea nu există decât prin și în gândurile lui Pygmalion. Există aici o distanță față de opinia lui Freud care asocia supraestimarea celuilalt cu o scădere a stimei de sine (în "Pentru a introduce narcisismul" – 1914). Iubirea lui Pygmalion pare să includă supraestimarea femeii iubite dar nu prezintă semne ale inferiorității față de ea.

Idealizarea este și o dorință de stăpânire. Ceea ce lipsește în relația dintre cei doi pare să fie spațiul pentru reciprocitate. Partenera idealizată este strivită de către proiecțiile sculptorului. Propria participare a celuilalt este depășită de idealul proiectat. Femeia nu are nimic de făcut în afara faptului de a se supune unei scheme prestabilite.

Idealizarea obiectului înseamnă și preludiul acceptării celuilalt. Pygmalion sfârșește prin a cere metamorfoza statuii, împlinirea în plan real a dorințelor sale sexuale genitale. El face un prim pas, plin de consecințe, spre acceptarea diferenței între sexe și între generații, spre tolerarea alterității și concilierea conflictului între dorințele violente și identificarea cu obiectul, spre acceptarea pierderii controlului în cadrul plăcerii sexuale. Toate acestea semnează apariția unui nou scop sexual, cel genital.

Idealizarea obiectului neagă dorințele acestuia. În ambiguitatea și polisemia sa, sfârșitul acestui mit permite menținerea dinamicii evolutive a lui Pygmalion. Când Ovidiu scrie "ridicând o privire timidă spre lumină, și în același timp spre cer, ea îl văzu pe cel pe care îl iubea" se pare că primul orizont al Galateei este creatorul ei (ca mama pentru copil) și, în același timp, amantul ei. Fantasma pe care Pygmalion o are în aceste momente este cea de a fi totul pentru obiect, voința de a înlocui și prin aceasta de a

excluse, toate obiectele obiectului. Am remarcat deja că o limită importantă a maturizării lui Pygmalion este faptul că evită problema dorințelor celuilalt.

Pygmalion reușește să facă din *imposibilul* incestului abia voalat o relație *posibilă*. Observăm că, prin opoziție cu Oedip și Narcis, Pygmalion nu este pedepsit pentru dorințele sale.

*

Bunul (psihanalist) salbatic

Matei Georgescu

„I-am arătat că nu mai putem fi împreună dar dacă, după un timp, își va rezolva problemele, vom putea relua relația” spune, cu vădită emoție, pacientul. Psihologul, marțial așezat în fotoliul său, „interpretează”: „în felul acesta ați controlat situația – v-ați comportat activ, cu accente maniacale, tocmai pentru a compensa afectele depresive pe care le trăiați în contextul despărțirii și aceasta pentru că sunteți o personalitate dependentă”. Câtă „ținută” în interpretare – îmi imaginez postura pompoasă a „terapeutului” care a emanat atâta „înțelepciune analitică” încât nimbul „schimbării sale la față” putea produce privitorului cecitate. Schimbare nici măcar pentru domnia sa, ce să mai vorbim, pentru pacientă! Scena de mai sus este orice altceva – de pildă, un exercițiu de putere, cu accente de abuz – dar nu o secvență terapeutică. Este o formă „sălbatică” de relație în care psihologul, „în păcat” profesional, se simte „împăcat” numai dacă își exercită controlul prin comunicarea directă a reprezentărilor care i se impun în relația cu pacientul.

Situația evocată l-a preocupat pe Freud, după cincisprezece ani de la încheierea sistemului său, întrucât „analistii sălbatici dăunează mai mult cauzei [psihanalizei] decât bolnavului”. Dăunează în primul rând unei „cauze”, întemeiate pe calitățile reale ale psihanalizei, sub aspectul reprezentării (sociale a) raportului dintre analist și pacient, care oricum a adunat, (o face și astăzi) dense clișee. Dincolo de acestea constatăm că psihanalistul nu ia notițe, nu se află așezat de-o parte a divanului și mai ales

nu ține adevărate discursuri. De aici vine și pericolul de mistificare: cuvântul există pentru a fi spus – în primul rând de către pacient și nu de terapeutul predispus la cozerii, indiferent dacă afirmațiile sale sunt sau nu adevărate. Psihanaliza sălbatică reprezintă, prin urmare, încercarea de „a-l copleși pe bolnav, prin comunicarea bruscă a enigmelor sale, ghicite de medic la prima ședință”, ne spune Freud, în 1910, într-un articol cât se poate de tehnic. Schițează, cu această ocazie, portretul analistului „sălbatic” care eludează principiile psihanalizei pentru a și le impune pe ale sale.

Este ceva cunoscut în povestea aceasta! Autorul legii biogenetice, Ernst Haeckel, a înțeles că existența înseamnă (și) repetiție iar perspectiva-i evoluționistă l-a interesat pe Freud (*Totem și Tabu* este textul prototip în care o regăsim): ontogeneza este similară filogenezei – există în decursul evolutiv individual elemente ale istoriei congenerilor. Acest lucru pare valabil și în raportul dintre *Weltanschauung*-ul individual și cel regăsit în istoria gândirii. În câmpul antropologiei, de pildă, ne putem întreba câte principii au însoțit expedițiile descoperitoare de lumi aflate dincolo de ape (și de puteri de înțelegere), a căror alcătuire diferea într-atât de întreaga civilizație a „universalului” locuitor european, încât acesta a trebuit să le dedice un chip al „sălbaticului”. În întâlnirea cu *celălalt*, diferit, frapant, terifiant – deci „sălbatic”, pionierul a putut alege între a-l considera bun sau rău. Este bun pentru că trăiește într-o stare congruentă cu natura, într-un univers aflat într-o ordine extensivă, purtătoare de sens, apropiată de idealurile unei „vârste de aur”. Este rău pentru că se află la discreția naturii, într-o neordine socială și culturală, care condamnă la nefericire. Sălbaticul rău se află într-un „stadiu” *inferior* al existenței și trebuie adus cu orice preț la nivelul „excelenței culturale” a conchistadorului, de pildă.

Sălbaticul este bun sau rău în raport cu felul în care este privit de „civilizat”, cu capacitatea acestuia de a accepta diferența sau de a o rejecta, înglobând-o extintiv în identitatea sa. Cât timp a trecut până când perspectiva universalistă sau evoluționistă și-a găsit o alternativă în relativismul cultural ? Cât timp ne-a trebuit pentru a ne de-centra, a „pierde” privilegiile statutului de creație divină specială, centru al universului, sau de

stăpâni cu drepturi exclusive asupra propriului destin ? Cât timp îmi mai trebuie *mie* pentru a vă accepta și respecta alcătuirea, fără a dori să vă estompez specificul prin „tunetul” ideilor mele (și ale acestui articol) ? Destul – timp dar și spațiu interior prin care să putem „respira” fără a ne mai simți atacați de ordinea celuilalt, devenită ne-ordine destabilizatoare, în fața căreia trebuie să ridicăm redutele monologului, golind lumea de orice temute diferențe.

O cunoștință mă întreba cum să își determine fiul să îi facă plăcere studiul muzicii. Îmi cere o rețetă, un procedeu prin care să-i inoculeze fiului său propriile plăceri, prin care să-i reducă individualitatea acestuia la o anexă a propriei ființe. Acest fiu este un mic și rău „sălbatic”, chitit pe distracții, pierzând timp cu prietenii, nefăcând nimic util – pentru tatăl său. „Să pună mâna și să învețe cu plăcere muzică” adaugă părintele și, completez eu, să-și facă tatăl să se simtă împlinit, pentru că altfel Altfel rămâne sălbatic și pierde șansa de a se civiliza și „mântui”, de a ajunge în stadiul evolutiv patern. Nu despre instrucție este vorba ci despre trăirile care animă orice gest didactic. Dar mai bine o educație represivă decât una expresivă (ne-o spune impecabilul pedagog *ex cathedra*)! Bine că se mai găsesc directori de fabrici de țigarete care să susțină teosofi precum Steiner în crearea unei altfel de pedagogii, a școlii fără note, care să ne pună problema sistemului formativ „majoritar”. Într-o astfel de școală plăcerea și sensul personal au mai mari șanse de a nu se distribui din exterior, ci de a fi căutate de către „beneficiar” în ordinea experiențelor sale.

Dacă antropologia lui Steiner, spre exemplu, permite instituirea unei perspective neconcurențiale, ceva mai apte de a sesiza diferența și de a accepta chipul străinului fără a-i defini reflex sălbăția, antropologia freudiană pune problema surselor binomului sălbatic-civilizat.

Prin definiția pe care Freud a dat-o ființei umane continuăm să fim, pe de-o parte, sălbatici. La scală filogenetică, natura interioară „băștinașă” își revendică drepturile în fața Culturii venetice. În constituția lui *homo psychanaliticus* sălbaticul se opune civilizatului iar din lupta lor se creează simptomul, și se naște nevroticul. Scopul unei cure psihanalitice este de a

face din ferme opoziții acceptabile complementarități. Sălbaticul din adâncuri să nu mai fie rău și să necesite o radicală civilizație, care să-i semneze certificatul de extincție. Tratatul de pace pe care-l propune cura analitică stipulează necesitatea de a deține câte un „bun sălbatic”, integrat, natural, al unei culturi adaptate. De aici și o bună definiție a individului cult: cel care își poate și oferi coerență în raportul dintre teorii, legi sau principii și „sălbaticile” porniri și dorințe, astfel încât să nu-și mai folosească nefericirile ca justificări pentru asanarea de diferențe resimțite ca strigătoare la cer. În primul rând la cerurile interioare care se pot sfărâma în fața erupției dorințelor acumulate în adânci și inconștiente lagăre. În antropologia freudiană apare o breșă între natură și cultură, loc șubred prin care se infiltrează simptomul, reparat și consolidat însă de Jung prin postularea de continuități. Continuități care devin evidente și în sistemul freudian din perspectiva clinicii: cura analitică urmărește transformarea fermelor opoziții dintre pulsione și Lege în cursive raporturi de coabitare.

Fără a fi câtuși de puțin timorat de „cauza” psihanalizei, sălbaticul își continuă „primitivul” periplu prin adâncurile psihismului. Chipul său „rău” este creat și menținut cu forța constrângerilor și a nivelului de populare al închisorilor pulsionale. Aici este locul de origine al psihanalizei sălbatică, practică de cel care „o învață din cărți”, neinteresat de procesul analitic, de transfer, de rolul și poziția terapeutului. Pe psihanalistul sălbatic, de adăugat – cel rău, îl interesează netezirea diferențelor dintre ceea ce crede el despre celălalt și ceea ce este celălalt, impunându-i abrupt, departe chiar și de mesajul de tip sugestiv, cadre la care *trebuie* să se conformeze. Nu la conținutul „interpretării” sale cum că ar fi, de pildă, o personalitate dependentă, ci la alcătuirea relației pe care o construiește, în care se află „sus” la comanda și controlul lumii și al celuilalt. Un psihanalist sălbatic „bun”, cu prețul anilor tulburători ai divanului, în care va fi fost atât aventurier spaniol cât și cuminte indian, va fi acceptat alteritatea din sine și din lume; interpretările sale vor lucra în sensul revelării diferențelor celuilalt și nu pentru inflația de narcisice identități. Iar rezonanțele formulei de încheiere, rămasă din adolescentinele lecturi ale lui Karl May, se vor auzi în

cheia respectului pentru diversitatea fiecărei formule destinate: analistul a spus ...

Mă îndoiesc însă ...

*

Alexitimia - un concept operațional în consiliere

(continuare din numărul trecut)

Anemona Munteanu

Rolul imaginației în reglarea afectului

Diferiți teoreticieni au evidențiat coexistența inhibițiilor imaginarului și afectivității în alexitimie și au citat rolul special al imaginației în procesarea afectelor.

- Fain și David (1963) au studiat afectarea visării și a formării fanteziilor inconștiente. Ei au demonstrat că există mai ales incapacitatea de a crea fantezii care să includă conflicte din copilărie și conflicte actuale. Deoarece fanteziile nu sunt elaborate, observațiile referitoare la caracterul pacientului generate în psihanaliză sunt mai degrabă de tip negativ: elementul lipsă.
- Stephanos (1975) a explicat că „*prin virtutea absenței fanteziilor există o inabilitate de a dezvolta atașamente și există un „vid psihic” pe care el îl leagă de „vina fundamentală” a lui Balint sau „eșecul mediului” al lui Winnicott.*
- McDougall se concentrază asupra diferențierii între pacienții alexitimici și nevrotici. Alexitimicii „*în mod frecvent arată o fantezie spontană redusă, indiferent dacă este legată de o afecțiune fizică sau de alt aspect al vieții lor, ceea ce reprezintă o notă importantă pentru urechea acordată a unui analist. Oricine poate sesiza că ascultă un cântec în care există cuvintele dar lipsește muzica.*” Așa cum îi vede ea, acești pacienți reușesc

să distrugă total reprezentarea mentală atât a propriilor roluri cât și a rolurilor reprezentărilor obiectuale. Rezultatul este o existență de robot, cu ceea ce apare ca supraadaptare la realitate după ce lumea imaginației și sentimentelor a fost eliminată. Robotul supernormal este viitorul pacientului psihosomatic.

În lipsa cunoștințelor despre propriile experiențe emoționale, indivizii alexitimici nu se pot imagina în situația altei persoane și în consecință sunt lipsiți de empatie și ineficienți în modelarea stărilor emoționale ale celorlalți (Goleman, 1995, Krystal, 1979, Lane și Schwartz, 1987). Așa cum au indicat Newton și Contrada (1994) alexitimicii se deosebesc de anxioși prin diminuarea fanteziei și printr-un stil cognitiv orientat în exterior. Grotstein (1986) a arătat că există deficite nu doar în capacitatea de a își regla afectele prin defensele unui ego matur, dar și în capacitatea de a mitiza afectele și impulsurile primitive în vise sau fantezii.

Imaginația alexitimică se specializează într-o singură formă de imaginare „imaginarea controlată”, care poate fi descrisă drept conceperea controlată intelectual a unor imagini sau secvențe de imagini și este subproductivă în procesele imaginative spontane: visarea, reveria, imaginarea emoțiilor, fanteziile sau imaginarea care însoțește dorințele sau impulsurile instinctuale. Individul alexitimic își „folosește” imaginația mai ales pentru scopuri practice cum ar fi cum să rezolve o problemă sau cum să construiască o idee sau un obiect. Din acest punct de vedere imaginația alexitimică nu este impredictibilă, involuntară sau surprinzătoare – ca în imaginarea spontană – ci mai ales folosită într-un mod controlat.

În relație cu alexitimia cercetătorii au dezvoltat conceptul de *imagifobie*, care cuprinde teama de imaginație în general, pentru a descrie lipsa de toleranță a alexitimicilor față de componentele afective imprevizibile ale imaginației spontane. Această intoleranță activează represiunea primară pentru a bloca formarea unor imagini și fantezii pline de emoții. Henry Krystal folosește și termenul de *pseudofobie* în relație cu alexitimia, pe care o definește ca „teama de propriile vise și emoții”

Reglarea indirectă a afectului

În mod caracteristic alexitimicii delegă altor persoane procesarea afectului, preferând să trăiască indirect stări afective împrumutate sau surrogate evocate activ - de la prieteni, părinți, parteneri, terapeuți - pe care apoi le pot reformula și utiliza ca fiind proprii. Alexitimicii „înalt funcționali” pot fi capabili să formeze și să exprime sentimente coerente dar acestea sunt de cele mai multe ori însoțite de tensiune corporală și anxietate mai mult decât evidente.

În plan social, alexitimia (care după autori suedezi afectează cam 20% din populație) poate explica parțial succesul formelor de subcultură care oferă emoții sau sentimente „prefabricate” oferind și șansa unei aparente integrări sociale, inclusiv emoționale: filmele indiene sau sudamericane, cu varianta lor de serial (telenovelas, romane televizate).

Donald Winnicott notează într-un articol că există câteva grade de false organizări ale sinelui, dintre care una se potrivește reglării exprimării indirecte din alexitimie: „Falsul Sine îl ocrotește pe adevăratul Sine; cu toate acestea adevăratul Sine este recunoscut ca potențial și i se permite o viață secretă.... Când gradul de sciziune în personalitatea copilului nu este prea mare atunci poate exista o formă de viață personală prin imitație și poate fi chiar posibil pentru copil să joace un rol special, acela al Sinelui adevărat, dacă acesta ar fi existat.”

În funcția sa de identificare indirectă, probabil că primul portret al condiției alexitimice se regăsește în descrierea lui Carl Jung referitoare la fiica ce trăiește prin mama ei: *„Identitatea cu mama – dacă un complex legat de mamă la o femeie nu produce un Eros supradezvoltat, conduce la identificarea cu mama și la paralizarea inițiativei feminine a fiicei. Atunci are loc o proiectare completă a personalității sale asupra mamei...tot ceea ce îi reamintește de maternitate, relații personale și cerințe erotice îi provoacă sentimente de inferioritate și o împinge să fugă – către mamă, firește care*

trăiește perfect ceea ce fiicei i se pare de neatins. Ca un fel de superfemeie (admirată involuntar de fiică) mama trăiește pentru ea, înaintea ei, tot ceea ce fiica ar fi putut trăi.”

Terapia centrată pe imagine

Această terapie este destinată celor la care capacitatea de imaginare este înăbușită, subdezvoltată sau reprimată, mai ales celor aflați în stări alterate de depresie și depersonalizare și ca un ajutor în clarificarea cognitivă a stărilor emoționale.

Psihologia centrată pe imagine inversează relația dintre imagine și sentiment. În această abordare, așa cum spune William Blake sentimentele sunt „influxuri divine” care însoțesc, califică și energizează imaginile. Ele nu sunt numai personale dar aparțin și realității imaginare, reprezintă realitatea imaginii și ajută imaginea simțită să dobândească o valoare specifică. Sentimentele elaborează complexitatea imaginii și ele sunt pe atât de complexe pe cât este imaginea care le conține. Nu imaginile reprezintă sentimente ci sentimentele sunt inerente imaginilor. Berry (1974) scrie „*O imagine de vis este sau are calitatea emoției și emoțiile aderă sau se subînțeleg imaginii și pot să nu fie deloc explicite. Nu putem găzdui nici o imagine în vise, în poezie sau pictură fără să experimentăm o calitate emoțională a imaginii în sine*”. Aceasta implică mai departe că orice eveniment exprimentat ca imagine este pe dată animat, emoționalizat și plasat în domeniul valorii.

Sarcina terapiei este de a returna sentimentele personale (anxietate, dorință, confuzie, plictiseală, suferință) imaginilor specifice care le conțin. Terapia imaginației tentează să individualizeze fața fiecărei emoții: corpul dorinței, fața fricii, poziția disperării. Sentimentele sunt imaginate în detaliile lor. Această abordare seamănă cu teoria imagistică a poeziei (Hulme, 1924) în care orice emoție nediferențiată printr-o imagine specifică este nedezvoltată, comună și mută, rămânând atât personal sentimentală și totuși neindividualizată colectiv.

Hillman descrie simptome deranjante afectiv ca rezultând din restricții impuse imaginației "Restricții ale imaginației apar ca emoții excesive. Atunci când o emoție nu este conținută estetic în imaginile sale - când imaginile au o calitate redusă - ... atunci trebuie să le stingem cu medicamente sau să le exorcizăm cu terapii de eliberare și exprimare. În loc de aceasta sugerez că restaurarea imaginației este remediul fundamental pentru emoțiile dezorganizate."

După Segal (1981) și Taylor (1987) „Indivizii cu o abilitate inadecvată de a simboliza sunt incapabili să transforme experiențele afective în povești creatoare; în consecință visele lor sunt fie banale fie puternic perturbatoare, acest ultim tip părând ca o încercare de a regla emoțiile intense prin evacuare.”

Animarea sentimentelor

Hilman scrie „terapia noastră poate fi denumită o terapie centrată pe imagine. Prin aceasta visul ca imagine sau un grup de ghem de imagini este paradigmatic, ca și când am plasa întreaga procedură psihoterapeutică în contextul unui vis.” Dar aceasta nu înseamnă că visul ca atare devine centrul terapiei, ci toate evenimentele (incluzând experimentarea emoțiilor) sunt privite din punctul de vedere al visului, ca și când ar fi imagini, expresii metaforice. Astfel îndemnul „rămâi în imagine” a devenit regula de aur a metodei psihologiei arhetipale și aceasta deoarece imaginea este datul psihologic primar.

În această procedură se presupune că atunci când imaginile spontane sunt evocate în conexiune cu o stimulare emoțională, atunci descriere cognitiv-verbală este mai ușoară.

Desigur acest lucru se petrece doar după ce are loc un transfer indirect și terapeutul poate să ofere treptat o „permisiune” măsurată și spațiul pentru autoexprimare. Așa cum scrie Henry Krystal „dacă acești pacienți sunt

confrunțați în mod constant cu opoziția lor de a exercita un control conștient sau de a recunoaște unitatea răspunsurilor lor afective, devine clar că ei sunt îngroziți de asumarea acestor funcții „interzise”. Aceste „puteri” sunt rezervate mamei, lui Dumnezeu, medicului. Atunci când sunt confrunțați în mod repetat cu acest tipar orbitor de evident, pacienții pot recunoaște aceste teme ca fiind vag familiare, sau cel puțin sunt capabili să evoce unele rezonanțe interne legate de dorința de a recâștiga puterile de autoreglare și auto liniștire.

Avem aici de-a face cu insașiabilitatea bebelușului și cu durerea pierderii sânului care nu este niciodată alinată... a îi aduce pe pacienți la acceptarea unei astfel de imagini despre sine înseamnă să le ceri să își folosească puternic imaginația. De fapt poate fi cel mai îndrăzneț lucru la care îi invităm pe pacienți: să participe împreună cu terapeutul la exersarea propriei imaginații.

În final (când terapia are succes) reprezentarea mentală benignă devine atât de sigură încât se poate renunța la folosirea directă a păturii de protecție. Visele, fanteziile și jocul pot fi utilizate pentru a activa imaginea mamei astfel încât îngrijirea de sine să fie posibilă. Dar această soluție creativă construiește iluzia că mama continuă (pe durata vieții copilului) să controleze toate funcțiile vitale și homeostatice. Părintele maternal, sau obiectele investite cu această funcție (dumnezeu, doctorul, terapeutul) trebuie să fie mobilizate – în persoană sau simbolic – pentru a da copilului împuternicirea de a-și menține homeostazia, de a se alina pe sine, de a se îngriji și de a se autoregla”.

Facilitarea unei reduceri treptate a transferului indirect

În ceea ce privește intervenția terapeutică iată mărturia unei paciente cu alexitimie: „Aș dori să îi avertizez pe cei care doresc să îi ajute pe alexitmici să nu se apropie prea mult. Aceasta s-a întâmplat cu mine și fostul meu soț. El încerca permanent să afle ce nu e în regulă cu mine și să

găsească soluții deoarece vedea că eu habar nu aveam ce eram. Deși era bine intenționat, m-am simțit întotdeauna privată de putere, dar nu am spus-o niciodată. Pe fostul meu partener îl înfuria că nu puneam în practică nici una din ideile lui și în final a fost atât de disperat încât a renunțat. Poate că cei cu alexitimie au nevoie doar ca partenerii lor să le arate numai cât de deficienți sunt și apoi să se retragă și să lase persoanele să își rezolve singure problemele. Acum fostul meu soț îmi dă un astfel de feedback, dar într-un mod detașat (ceea ce îmi permite să „am în proprietate” informația) astfel încât să am în control emoțiile și deciziile proprii. Mă tem că aș putea să simt ceea ce o altă persoană a pus în mine și dacă mi se prezintă doar informație lipsită de conținut emoțional îmi este mai ușor să îmi dau seama ce simt cu adevărat și ce am de făcut.”

Referitor la reducerea treptată a transferului indirect, Donald Winnicott scrie: „Ceea ce voi spune în acest capitol este extrem de simplu. Cu toate că vine din experiența mea psihanalitică, cu două decade în urmă nu aș fi putut spune că acest lucru se va întâmpla deoarece nu aveam atunci tehnica de a face posibil tranferul pe care îl voi descrie. De pildă doar în anii din urmă am devenit capabil să aștept și să aștept evoluția naturală a transferului rezultat din încrederea crescândă a pacientului în tehnica și cadrul psihanalitic, și să evit ruperea acestui proces natural făcând interpretări. Trebuie remarcat că vorbesc despre a face interpretări și nu despre interpretare ca atare. Când stau să mă gândesc, mă îngrozesc cât de multe schimbări profunde am împiedicat sau întârziat la pacienții din anumite categorii din cauza nevoii mele de a face interpretări. Dacă așteptăm pur și simplu, pacientul ajunge la înțelegere în mod creativ și cu o imensă bucurie, și acum savurez mai mult de această bucurie decât obișnuiam să savurez faptul că am fost isteț. Cred că acum interpretez în principal pentru a lăsa pacientul să cunoască limitele înțelegerii mele. Principiul este că pacientul și numai pacientul are răspunsurile. Noi putem sau nu să îl abilităm să conțină sau să conștientizeze aceste lucruri și să le accepte. la finalul fuziunii, când copilul s-a separat de mediu, o trăsătură importantă este aceea că bebelușul trebuie să dea un semnal. Noi vedem cum această subtilitate apare clar în tranferul din munca noastră analitică. Este foarte important ca atunci când pacientul regresează în copilăria timpurie și se află într-o stare de fuziune analistul să nu știe răspunsurile, cu excepția situațiilor în care pacientul îi dă indiciile.,,

Bibliografie

Jan Abrams, The Language of Winnicott, 1996

Taylor, Bagby and Parker, Disorders of Affect Regulations: alexithymia in medical and psychiatric illnesses

Donald Winnicott, The Maturation Processes and the Facilitating Environment, 1965

Carl Jung – Collected Works vol 9:1, 1954

James Hillmann, Revisioning Psychology, 1976

James Hillmann, Archetipal Psychology, A Brief Account, 1983

James Hillmann, Emotion: A Comprehensive Phenomenology of Theories and Their Meanings for Therapy, 1960

Henry Krystal, Integration and Self Healing, 1988

Donald Winnicott, Playing and Reality, 1971

Kauhanen J, Kaplan GA, Julkunen J, Wilson TW, Salonen JT, Social Factors in Alexithymia, Compr psychiatry, 1993

Posse, Margareta, Alexithymia: Background and Consequences. Publikationer fran Karolinska Institutet, 2002; Dissertations from Karolinska Institutet

Web site-uri

[www. planetpapers.com](http://www.planetpapers.com)

[www. psychosomaticmedicine.org](http://www.psychosomaticmedicine.org)

[www. Helpself.com/thayer.htm](http://www.Helpself.com/thayer.htm)

www.alexityimia.supanet.com

PREZENTAREA

FUNDAȚIEI INTERNAȚIONALE PENTRU COPIL ȘI FAMILIE

De 14 ani pentru copil și familie

Fundația Internațională pentru Copil și Familie este o organizație neguvernamentală creată în 1993, a cărei misiune este să contribuie la educarea, sănătatea și protecția copilului, tânărului, familiei și comunității prin servicii performante de prevenire și intervenție precum și de formare a profesioniștilor.

Activitățile FICF (adresate unui număr de 800 – 1 500 de beneficiari anual):

- acționăm pentru prevenirea abandonului și dezinstituționalizarea copilului;

- oferim servicii gratuite de asistență psihologică și socială pentru copiii victime ale abuzului, neglijării și exploatării, precum și pentru familiile acestora;
- coordonăm și participăm la evaluarea și monitorizarea situației copilului în România prin studii și cercetări, monografiile și materiale metodologice;
- edităm publicații informative, educative și de sensibilizare adresate atât copiilor, adolescenților, părinților cât și profesioniștilor;

CENTRUL DE FORMARE ȘI SUPERVIZARE PROFESIONALĂ al Fundației Internaționale pentru Copil și Familie

Oferta de cursuri 2006

1. CONSILIEREA COPILULUI (diploma a Ministerului Sanatatii Publice)
2. CONSILIERE PSIHOLOGICA ADULTI (in parteneriat cu ACPB - acreditat de Colegiul Psihologilor)
3. CONSILIEREA IN ASISTENTA SOCIALA (cu diplomă a Ministerului Muncii)
4. CONSILIEREA FAMILIEI (diploma a Ministerului Sanatatii Publice)
5. PREVENIRE SI INTERVENTIE IN CAZURILE DE ABUZ AL COPILULUI
6. DEZVOLTARE PERSONALA
7. PREVENIREA UZURII PROFESIONALE
8. MANAGEMENT DE CAZ IN ASISTENTA SOCIALA
9. TEHNICI DE COMUNICARE
10. DEPRINDERI DE VIATA PENTRU COPII DIN INSTITUTII
11. TEHNICI CREATIVE IN LUCRUL CU COPII DIN INSTITUTII
12. SEXUALITATEA COPILULUI SI ADOLESCENTULUI

Consultanță

- 13.INTRODUCERE IN MANAGEMENTUL PROIECTELOR
- 14.EVALUAREA FAMILIEI ADOPTIVE
- 15.SCOALA PARINTILOR ADOPTIVI
- 16.FORMARE DE FORMATORI PENTRU ASISTENTII MATERNALI
- 17.DISEMINARE STANDARDE MINIME OBLIGATORII ANPDC

Supervizare

- 18.SUPERVIZARE INDIVIDUALA SAU DE ECHIPA

Prezentarea

Centrul de Formare și Supervizare Profesională - FICF

Fundația Internațională pentru Copil și Familie furnizează cursuri de formare din **1994**, cursuri realizate de către formatori romani cât și străini - din Franța, Belgia, Norvegia, Canada, Olanda, Marea Britanie.

Numar de formatori permanenți: 8 ; asociați: 15.

În perioada 2000 – 2006 au beneficiat de cursuri de formare peste 1 000 de profesioniști din 25 de județe din țară: directori de instituții, șefi de servicii din protecția copilului, asistenți sociali, asistenți maternali profesioniști, educatori, polițiști, medici, juriști, psihopedagogi, învățători, părinți (cu stagii practice ale cursanților în țară și străinătate).

Prezentarea Asociației de Consiliere Psihologică din București

Asociația de Consiliere Psihologică din București este o asociație profesională acreditată din septembrie 2006 de către Colegiul Psihologilor din România pentru a realiza formarea psihologilor în consiliere psihologică (cu orientare psihodinamică); Programa de formare cuprinde (pentru prima treaptă - numită consilier sub supervizare) un număr de 250 de ore de cursuri teoretice și aplicative realizate în cadrul asociației precum și un număr de minim 75 ore de psihoterapie/consiliere personală cu un membru formator al Asociației; Frecvența minimă a sesiunilor de psihoterapie/consiliere individuală este de o sesiune de 45 de minute / săptămână;

Membrii formatori ai Asociației au realizat până în prezent (cu acreditarea Ministerului Sănătății Publice) un „Curs de consiliere pentru copil și familie”, curs cu durata de un an (200 de ore), pentru 2 serii de cursanți (35 persoane). Toți formatorii Asociației sunt membri formatori în asociații de psihoterapie. Un curs acreditat de Colegiul Psihologilor se derulează începând cu noiembrie 2006.

Prezentarea programului PROCOPIL

Jurnalul Electronic de Consiliere apare în cadrul proiectului « *Retea specializata de servicii comunitare pentru prevenirea abandonului si maltratarii copilului* » sustinut prin Programul PROCOPIL, *Componenta Fond de Sustinere a Initiativelor*

Departamentale. Programul este un program co-finanțat de Ministerul Francez al Afacerilor Externe și se desfășoară în România, Franța, Bulgaria și Republica Moldova. În România programul este coordonat de Federația Organizațiilor Neguvernamentale pentru Protecția Copilului (FONPC), în Franța de Solidarité Laïque, în Bulgaria de Asociația Roditeli, în Republica Moldova de APSCF Alianța pentru Protecția Socială a Copilului și Familiei.

Programul, cu un buget anual de 600 000 Euro (co-finanțarea MAE), are o durată de 3 ani (2006 – 2009). Obiectivul general al PROCOPIL este întărirea și susținerea societății civile din România, Bulgaria și Moldova precum și promovarea drepturilor copilului.

Programul este structurat pe 5 mari componente:

I/ Proiecte

FSID - Fond de Susținere a Inițiativelor Departamentale - prin care sunt sprijinite organizațiile românești din domeniul protecției copilului și familiei pentru a iniția servicii sociale la nivel local în parteneriat cu toți actorii implicați,

FARD - Fond de Susținere a Rețelelor Regionale/Locale - prin care membrii Federației sunt susținuți pentru a crea și dezvolta rețele de multiactori la nivel regional/județean în jurul unei tematici care să răspundă unei nevoi locale.

FSID - Fond de Susținere a Inițiativelor Inovatoare - apelul de proiecte se va lansa în noiembrie 2006.

II/Formare - se urmărește crearea unui Centru de Resurse în formare pe lângă Federație. Există o axă transversală de formare - Drepturile copilului - Interculturalitate - Dimensiune europeană și patru axe tematice de care sunt responsabile 5 organizații: Handicap - Centrul de zi "Aurora" și Fundația Un Copil O Speranță, Animație - Fundația

Conexiuni, Integrarea tinerilor defavorizați – Serviciul APEL, Maltratare și Violența domestică – Fundația Internațională pentru Copil și Familie.

III/Extindere regională în Bulgaria și Moldova pentru a pune în practică programe de susținere a sectorului asociativ din cele două țări după modelul creat și folosit de Federație în România pentru proiectele inovatoare pentru copil și familie.

IV/Advocacy si lobby privind serviciilor sociale si in special serviciile pentru protectia copilului si familiei. In cadrul acestei componente s-a organizat la Bucuresti, Institutul Francez, pe 28 iunie 2006 seminarul Serviciile sociale - realitati si perspective.

V/Coordonarea programului prevede acțiuni de coordonare a celor 5 componente, desfășurate în Franța, în România, Bulgaria si Moldova.

CONTACTAȚI-NE :

Fundația Internațională pentru Copil și Familie

dr. psih. Corneliu Irimia, director executiv
Str. Occidentului 44, sector 1, București, cod 010982.
E-mail: odee@kappa.ro
Telefon: 021 310 89 06; 021 318 85 81
Fax: 021 311 23 05

- - -

Proiect finanțat de Ministerul Francez al Afacerilor Externe în cadrul Programului PROCOPIL – Componenta Fond de Susținere a Inițiativelor Departamentale. Opiniile exprimate în acest material aparțin autorilor și nu reflectă punctul de vedere al finanțatorului.

